

ΟΝΟΜΑ: ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ
Α.Μ. : 1340200400118

ΘΕΜΑ: ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
(CONVERSION IN FAMILY)

ΜΑΘΗΜΑ: ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κος ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΛΕΚΤΟΡΑΣ: κος ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1^ο:Εισαγωγή

1.1 Το θέμα

Κεφάλαιο 2^ο:Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας

2.1 Ιστορική εξέλιξη της συνταγματικής κατοχύρωσης

2.2 Ορισμός και εκδηλώσεις της θρησκευτικής ελευθερίας

2.3 Περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας

Κεφάλαιο 3^ο:Το φαινόμενο του προσηλυτισμού

3.1 Ορισμός της έννοιας του προσηλυτισμού

3.2 Χρονική εξέλιξη της απαγόρευσης του προσηλυτισμού

3.3 Ο προσηλυτισμός ως έγκλημα

Κεφάλαιο 4^ο:Ο θεσμός της οικογένειας

4.1 Ορισμός της οικογένειας

4.2 Μορφές οικογένειας

4.3 Λειτουργίες της οικογένειας

Κεφάλαιο 5^ο:Ο προσηλυτισμός στα πλαίσια της έγγαμης σχέσης

5.1 Ορισμός και συνέπειες της έγγαμης σχέσης

5.2 Προσηλυτισμός μεταξύ συζύγων

Κεφάλαιο 6^ο:Ο προσηλυτισμός στα πλαίσια της γονικής σχέσης

6.1 Έννοια και φορείς άσκησης της γονικής μέριμνας

6.2 Προσηλυτισμός στα πλαίσια της γονικής σχέσης

Κεφάλαιο 7^ο :Επίλογος

7.1 Συμπεράσματα

7.2 Περίληψη

7.3.Βασικά λήμματα

Κεφάλαιο 8^ο :Βιβλιογραφία

Κεφάλαιο 9^ο :Νομολογία

Κεφάλαιο 1^ο:Εισαγωγή

1.1 Το θέμα

Στις ακόλουθες σελίδες θα επιχειρηθεί η διεξοδική ανάλυση του φαινομένου του προσηλυτισμού στα πλαίσια των οικογενειακών σχέσεων. Αρχικά, θα αναλυθεί το θεμελιώδες δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας αλλά και θα δοθεί ένας πλήρης ορισμός του φαινομένου του προσηλυτισμού, δηλαδή της προσπάθειας διείσδυσης στην θρησκευτική συνείδηση τρίτου με αθέμιτα μέσα. Στην συνέχεια,θα περιγραφεί ο θεσμός της οικογένειας και στα πλαίσια της θα παρατηρηθεί η ύπαρξη προσηλυτισμού, τόσο στην έγγαμη σχέση όσο και στην γονική. Τέλος, θα παρατεθεί η σχετική νομολογία.,καθώς και σχολιασμός της.

Κεφάλαιο 2^ο :Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας

2.1 Ιστορική εξέλιξη της συνταγματικής κατοχύρωσης

Στην ιστορία των

δικαιωμάτων του ανθρώπου η διεκδίκηση αυτού της θρησκευτικής ελευθερίας εμφανίζεται χρονολογικά πρώτη, πριν από τους αγώνες για πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Διατάξεις περί θρησκευτικής ελευθερίας απαντούν στα Συντάγματα και την κοινή νομοθεσία όλων των σύγχρονων κρατών, ενώ παράλληλα μεγάλος αριθμός διεθνών συμβάσεων επιβάλλουν τον σεβασμό της.

Στην Νεότερη Ελλάδα

έχουμε αναφορές ήδη πριν από την σύσταση του ελληνικού κράτους. Ο διαπρεπής λόγιος και ιερωμένος Ευγένιος Βούλγαρης δημοσίευσε το 1768 ένα έργο με τον τίτλο «Σχεδιάσμα περί ανεξιθρησκείας,ήτοι περό της ανοχής των ετερόθρησκων». Εκεί η λατινική λέξη *tolerantia* αποδίδεται με τον νεολογισμό «ανεξιθρησκεία» και περιορίζεται έτσι στα θέματα θρησκείας του άλλου. Τριάντα σχεδόν χρόνια αργότερα, ο Ρήγας Βελεστινλής διατύπωσε στο έργο του «Νέα πολιτική διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης ...», -το οποίο εξέδωσε για να καθορίσει τις βασικές αρχές του μελλοντικού κράτους στην Βαλκανική και την Μικρή Ασία-, ότι «η ελευθερία κάθε είδους θρησκείας χριστιάνισμου,τουρκισμού,ιουδαισμού, και τα λοιπά δεν είναι εμποδισμένα εις την παρούσα διοίκησην», «ο ελληνικός λαός...χωρίς εξαίρεση θρησκείας και γλώσσης...», «η ελληνική Δημοκρατία συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γένη και θρησκείας. Δεν θεωρεί τας διαφοράς των λατρειών με εχθρικών μάτι», και ότι η νομοθετική εξουσία εγγυάται «...την ελευθερία όλων των θρησκείων».

Υπάρχει διαφορά μεταξύ της ανεξιθρησκείας και της θρησκευτικής ελευθερίας. Ανεξιθρησκεία είναι η ανοχή του κράτους έναντι των θρησκευμάτων(εκτός βέβαια έναντι της επίσημης θρησκείας,εκεί όπου τουλάχιστον υπάρχει). Το κράτος δικαιούται απλώς να παρέχει στους οπαδούς των διαφόρων θρησκευμάτων(θρησκειών, ομολογιών, σχισμάτων και των αιρέσεών τους) την δυνατότητα να προβαίνουν σε λατρευτικές εκδηλώσεις, στο μέτρο που το ίδιο καθορίζει. Αντίθετα,η θρησκευτική ελευθερία είναι ευρύτερη έννοια. Εδώ τα άτομα (πολίτες και αλλοδαποί) δικαιούνται να διαμορφώνουν και να εκδηλώνουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, ακόμα και την αθεία ή την αθρησκεία τους,με παράλληλη υποχρέωση του κράτους:α)να απέχει από κάθε ενέργεια,που θα παρεμπόδιζε την διαμόρφωση και την εκδήλωση των πεποιθήσεων αυτών,και β)να λαμβάνει κάθε είδους πρόσφορο μέτρο για την εξασφάλιση και την εκδήλωση της θρησκευτικής πίστης.

Τα Συντάγματα του απελευθερωτικού Αγώνα (1821-1828) εθέσπισαν την ανοχή προς κάθε θρήσκευμα (έχοντας αναγορεύσει το ορθόδοξο δόγμα ως επικρατούσα θρησκεία του κράτους) και την ακώλυτη τέλεση της λατρείας. Στο μοναρχικό Σύνταγμα του 1844,καθώς και στα Συντάγματα του 1864 και 1911,οι σχετικές ρυθμίσεις έγιναν πιο αυστηρές. Τα διάφορα θρησκευτάματα (πλην βέβαια του ορθόδοξου) παρέμεναν πάντοτε ανεκτά και η τέλεση της λατρείας τους ακώλυτη, μόνον εφ' όσον αυτά ήταν «γνωστά». Περαιτέρω, τα Συντάγματα απαγόρευαν τον προσηλυτισμό και κάθε είδους επέμβαση κατά της επικρατούσας θρησκείας. Στο Σύνταγμα της Δημοκρατίας (1927) δεν υπήρχε πλέον ανοχή προς τα διάφορα θρησκευτάματα, αλλά διατάξεις περί θρησκευτικής ελευθερίας. Η θρησκευτική συνείδηση ήταν απαραβίαστη. Ελεύθερη και η τέλεση της λατρείας κάθε γνωστού θρησκευάματος, εφόσον η άσκησή της δεν

αντέκειται στα χρηστά ήθη και στην δημόσια τάξη. Επίσης, απαγορευόταν η άσκηση προσηλυτισμού υπέρ και κατά οιοδήποτε θρησκευματος, ενώ στα προηγούμενα Συντάγματα μόνον εις βάρος της επικρατούσας θρησκείας, διάταξη που απαντά ξανά στο Σύνταγμα του 1952(άρθρο 2).

Το παρόν Σύνταγμα αφιερώνει στην θρησκευτική ελευθερία το άρθρο 13. Πάντως, στο πλέγμα των ατομικών δικαιωμάτων η ίδια συνδέεται με τον σεβασμό και την αξία του ανθρώπου (Σύνταγμα 2, παράγραφος 1). Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 2 του Συντάγματος, (κατά την οποία όλοι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαύουν της απόλυτης προστασίας της τιμής και της ελευθερίας), σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 4, 11, 12, -που ορισμένα δικαιώματα τα επιφυλλάσσουν υπέρ Ελλήνων πολιτών μόνο-, προκύπτει ότι υποκείμενα του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι αλλοδαποί, που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια. Επομένως ατομικά δικαιώματα, που το Σύνταγμα απονέμει μόνο σε ημεδαπούς (π.χ. ισότητα, δικαίωμα συνέρχεσθαι, συνεταιρίζεσθαι) ισχύουν και υπέρ των αλλοδαπών, εφ' όσον ασκούνται για λόγους θρησκευτικούς. Επίσης, το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν περιλαμβάνεται σε εκείνες τις διαστάσεις του, των οποίων επιτρέπεται η αναστολή σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης. (Σ.48, παράγραφος 1).

2.2 Ορισμός και εκδηλώσεις της θρησκευτικής ελευθερίας

Η θρησκευτική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα παρέχει στο άτομο την νομική δυνατότητα να πιστεύει και να λατρεύει οποιοδήποτε δόγμα. Επομένως, βασικές εκδηλώσεις της αποτελούν η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και η ελευθερία άσκησης της λατρείας.

Το δικαίωμα ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως δεν περιορίζεται απλώς σε ελευθερία θρησκευτικής γνώμης. Είναι κατά πολύ ευρύτερο, καθ'όσον απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα, τα κυριότερα των οποίων είναι τα ακόλουθα:

1. Το δικαίωμα του ατόμου να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία το ίδιο επιλέγει ή να πιστεύει μεν στον Θεό, όχι όμως μέσω συγκεκριμένης θρησκείας (αθρησκεία) ή να μην πιστεύει καθόλου (αθεΐα) ή να ακολουθεί μία ετεροδιδασκαλία ενός θρησκευματος (αίρεση) ή και να ανήκει σε μία διοικητικής φύσης παρέκκλιση ενός θρησκευτικού οργανισμού (σχίσμα).

2. Το δικαίωμα να μεταβάλει κανείς θρησκευτικές πεποιθήσεις όποτε και όσες φορές το επιθυμεί, χωρίς κανέναν περιορισμό. Είναι αυτονόητο ότι η αλλαγή θρησκευματος, καμμία κύρωση δεν είναι δυνατόν να προκαλέσει εκ μέρους του κράτους. Αντίθετα, το θρήσκευμα απο το οποίο το άτομο αποχωρεί, έχει την δυνατότητα, σύμφωνα με το δικό του θρησκευτικό δίκαιο, να επιβάλλει κυρώσεις, π.χ. αφορισμό κατά το δίκαιο των χριστιανικών θρησκευμάτων.

3. Το δικαίωμα καθενός να εκδηλώνει ελευθερά τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ρητά ή σιωπηρά, γραπτά ή

προφορικά, ατομικά ή ομαδικά. Το κράτος πάντως έχει δικαίωμα να επιβάλλει κάποιους περιορισμούς για λόγους δημόσιας τάξης, όπως π.χ. σε διακήρυξη θρησκευτικών πεποιθήσεων με μεγάφωνα σε ώρα κοινής ησυχίας. Το ίδιο δικαίωμα προστατεύεται και με την αρνητική του μορφή, δηλαδή ως δικαίωμα του ατόμου να μην εκδηλώνει ή να μην φανερώνει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Εξαιρέση αυτής της αρχής επιτρέπεται όταν από την κάλυψη των πεποιθήσεων εξαρτώνται δικαιώματα ή υποχρεώσεις ή παραγόνται έννομες συνέπειες, π.χ. όρκος, τέλεση θρησκευτικού γάμου.

4. Το δικαίωμα θρησκευτικής ισότητας. Κατοχυρώνεται από το άρθρο 13, παράγραφος 1, εδ.β' του Συντάγματος, (κατά το οποίο η απόλαυση των ατομικών και των πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις), καθώς και από το γενικό περί της ισότητας άρθρο 4 του Συντάγματος. Δεν επιτρέπεται δηλαδή άνιση μεταχείριση με κριτήριο θρησκευτικού χαρακτήρα. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός προσώπου δεν επιτρέπεται να αποτελούν κώλυμα για την απολαυσή οποιουδήποτε δικαιώματος. Παράλληλα, το κράτος υποχρεούται να αντιμετωπίζει όλα τα πρόσωπα με απόλυτα ομοιόμορφο τρόπο και να απέχει από κάθε δυσμενή ή ευνοϊκή μεταχείριση προς αυτά με κριτήριο τις θρησκευτικές πεποιθήσεις.

5. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι για θρησκευτικούς σκοπούς. Οι ορθόδοξες εκκλησίες στην Ελλάδα, που εκφράζουν την έννοια της επικρατούσας θρησκείας (Εκκλησίες της Ελλάδος και της Κρήτης, μητροπόλεις της Δωδεκανήσου, όχι όμως εκείνες που συνεχίζουν να ακολουθούν το ιουλιανό ημερολόγιο), οι ισραηλιτικές κοινότητες και τα ιδρύματα του βακουφίου (μουσουλμάνοι) στην Δυτική Θράκη, είναι εκ του νόμου νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Τα άλλα θρησκευόμενα στερούνται παρόμοιας

προσωπικότητας. Εκ των πραγμάτων πρέπει να λάβουν την μορφή σωματείου ή ιδρύματος,για να μπορέσουν να υπάρξουν ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι δεν αφορά μόνο τα θρησκευόμενα γενικά, αλλά και συσσωματεύσεις πιστών. Συνηθέστερη μορφή τέτοιων ενώσεων είναι τα σωματεία, που επιδιώκουν θρησκευτικούς σκοπούς, όπως είναι οι λεγόμενες θρησκευτικές οργανώσεις, μερικές από τις οποίες έχουν πανελλήνιο χαρακτήρα και δραστηριότητα.

6.Μία συνέπεια της άσκησης του προηγούμενου δικαιώματος είναι το δικαίωμα του καθενός θρησκευτικού Κοινού να διοικείται και να εκπροσωπείται σύμφωνα με τις διατάξεις του δικού του θρησκευτικού δικαίου. Οποσδήποτε αυτές οι διατάξεις δεν επιτρέπεται να είναι αντίθετες προς την δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη (άρθρο 13,παράγραφος 2 του Συντάγματος). Οι λειτουργοί όλων των θρησκευμάτων υπόκεινται στην εποπτεία του κράτους και έχουν απέναντί του τις ίδιες υποχρεώσεις με εκείνες των λειτουργών της επικρατούσας θρησκείας, διάταξη η οποία για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στο άρθρο 13, παράγραφος 3 του ισχύοντος Συντάγματος¹. Επιπλέον, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο(παράγραφος 4) κανείς δεν δικαιούται να απαλλαγεί από τις υποχρεώσεις του απέναντι στο κράτος ή να αρνηθεί την συμμόρφωσή του απέναντι στον νόμο εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων.

7.Το δικαίωμα της θρησκευτικής εκπαιδευσεως, δηλαδή της θρησκευτικής ανατροφής των παιδιών και της συστάσεως και λειτουργίας εκπαιδευτηρίων. Τέλος,

8.Το δικαίωμα να μην εξαναγκάζεται κανείς σε ενέργειες αντίθετες με τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

---

¹ Σύμφωνα με την γνώμη του κυρίου Παπαστάθη Κ. Χαράλ., όπως αυτή εκφράζεται στο βιβλίο «Εκκλησιαστικό Δίκαιο», τεύχος πρώτο, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, κακώς προστέθηκε η διατάξη αυτή, «δεδομένου ότι οι υποχρεώσεις αυτές δεν αντιστοιχούν προς ίδια δικαιώματα με εκείνα των λειτουργών της επικρατούσας θρησκείας».

Όσον αφορά στην ελευθερία ασκήσης θρησκευτικών εκδηλώσεων, η πιο συνηθισμένη και σημαντική άσκηση του δικαιώματος είναι η λατρεία. Μπορεί να τελείται ατομικά ή ομαδικά, σε κλειστούς ή ανοιχτούς χώρους και να έχει ιδιωτικό ή δημόσιο χαρακτήρα. Συνήθως τελείται σε ειδικούς χώρους ειδικά προορισμένους για αυτή, όπως οι ναοί και οι ευκτήριοι οίκοι, οι συναγωγές, τα τεμένη, αναλόγα με το κάθε θρήσκευμα.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα(άρθρο 13,παράγραφος 2), για να θεωρείται μια θρησκεία ελεύθερη και να τελείται ακωλύτως και υπό την προστασία του κράτους η λατρεία της, πρέπει να είναι «γνωστή». Ήδη από το Ηγεμονικό Σύνταγμα της Ε΄ Εθνικής Συνέλευσης του 1832, ξεκίνησε να αναπτύσσεται η θεωρία ότι γνωστή θρησκεία είναι εκείνη που δεν έχει μυστικά δόγματα και κρυφή λατρεία. Δεν έχει σημασία ο αριθμός των πιστών, αν το θρήσκευμα είναι παλιό ή νεοφανές,αίρεση ή σχίσμα. Οι όροι «γνωστή» και «αναγνωρισμένη» δεν ταυτίζονται.

Στενά συνδεδεμένο με την ελευθερία της λατρείας είναι το δικαίωμα ίδρυσης από τις θρησκευτικές κοινότητες των χώρων που προορίζονται για την τέλεση της λατρείας. Η μέριμνα φυσικά για την εξεύρεση, την ανοικοδόμηση και την λειτουργία των χώρων αυτών ανήκει σε κάθε μία θρησκευτική κοινότητα. Η Πολιτεία όμως έχει την υποχρέωση της εξασφάλισης ίσων όρων για την ίδρυση των αναγκαίων χώρων και γενικώς για το ακώλυτο της λατρείας. Αυτό, παρά τη συνταγματική πρόβλεψη, δεν εξασφαλίζεται στην νομοθεσία και στην πράξη. Συγκεκριμένα, αφ' ενός μεν ισχύουν διαφορετικά συστήματα κανόνων για την ίδρυση ναών της επικρατούσας θρησκείας και όλων των άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων, αφ'ετέρου δε για την ίδρυση και λειτουργία ναών και ευκτήριων οίκων αλλοδόξων και αλλοθρήσκων τίθεται μια σειρά προϋποθέσεων

για την χορήγηση ειδικής άδειας της διοίκησης.²

2.3 Περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας

Όπως για όλα τα ατομικά δικαιώματα, έτσι και για την θρησκευτική ελευθερία, κυρίως για την άσκηση της λατρείας, το Σύνταγμα θέτει μία σειρά περιορισμών, πέρα από την προϋπόθεση της «γνωστής» θρησκείας. Οι περιορισμοί αυτοί αναφέρονται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι τα χρηστά ήθη και η δημόσια τάξη, τα καθήκοντα έναντι του κράτους, η συμμόρφωση στους νόμους και η απαγόρευση άσκησης προσηλυτισμού.

Η δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη εξετάζονται ως ενιαίος φραγμός στην άσκηση της λατρείας, επειδή στην δημόσια τάξη με την ευρεία της έννοια περιλαμβάνονται και τα χρηστά ήθη. Πρόκειται δηλαδή για το σύνολο των θεμελιωδών πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που επικρατούν στην Ελλάδα σε συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Στην γενική αυτή έννοια περιλαμβάνονται και τα χρηστά ήθη, δηλαδή οι γενικές θεμελιώδεις και βασικές αντιλήψεις για την ηθική. Ποιές θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι αντίθετες στην δημόσια τάξη κρίνεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από τον δικαστή, ο οποίος οφείλει να κρίνει αντικειμενικά και όχι με βάση τις προσωπικές του αντιλήψεις.

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν δικαιολογία για να απαλλαγεί κανείς από τις υποχρεώσεις του απέναντι στο κράτος. Σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των υποχρεώσεων του πολίτη απέναντι στο κράτος και των θρησκευτικών του

---

²Κονιδάρης Ι., Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελίδα 55

πεποιθήσεων θα υποχωρήσουν οι δεύτερες. Ιδιαίτερης σημασίας ζήτημα στην ενότητα αυτή της εκπλήρωσης των καθηκόντων απέναντι στο κράτος αποτελεί η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρώσεων από εκείνα τα άτομα,τα οποία αποκρούουν την στράτευση ή γενικά την ένοπλη υπηρεσία στο στράτευμα για λόγους θρησκευτικούς ή ιδεολογικούς(αντιρρησίες συνείδησης).

Επιπλέον, οι

θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν δικαιολογία και για να αρνηθεί κανείς την συμμόρφωσή του στους νόμους. Η διατύπωση του Συντάγματος είναι πολύ ευρεία και θα πρέπει ο όρος «νόμοι» να εξειδικευτεί. Πρόκειται για γενικής ισχύος νόμους, οι οποίοι όμως αφορούν στην προάσπιση σπουδαίου έννομου αγαθού, που ενδιαφέρει το κοινωνικό σύνολο και επίσης προστατεύεται από το Σύνταγμα.

Η απαγόρευση του

προσηλυτισμού θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 3^ο: Το φαινόμενο του προσηλυτισμού

3.1 Ορισμός της έννοιας του προσηλυτισμού

Ο τελευταίος περιορισμός που το Σύνταγμα(άρθρο 13§2) θέτει στην θρησκευτική ελευθερία είναι η απαγόρευση του προσηλυτισμού, δηλαδή της προσπάθειας διείσδυσης στην θρησκευτική συνείδηση άλλου με αθέμιτα μέσα.

Προσηλυτισμός

Χαρακτηρίζεται η θρησκευτική δράση που έχει ως σκοπό την μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων του άλλου και τον προσεταιρισμό του σε άλλο θρησκευτικό δόγμα. Είναι,επομένως,δράση αφ'ενός μεν εναντίον κάποιου θρησκευτικού δόγματος, αφ'ετέρου δε δράση υπερ κάποιου άλλου δόγματος. Δεν παύει πάντως να αποτελεί προσηλυτισμό η δράση που απλώς στρέφεται εναντίον κάποιου δόγματος, χωρίς ταυτόχρονα να εμφανίζεται ότι είναι δράση υπερ κάποιου άλλου.

Για να χαρακτηριστεί η ανθρωπινή δράση ως προσηλυτισμός θα πρέπει και να χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα. Το στοιχείο αυτό διακρίνει τον προσηλυτισμό,ως παράνομη συμπεριφορά,από τον νόμιμο θρησκευτικό προσεταιρισμό, δηλαδή την με νόμιμα μέσα προσπάθεια μεταβολής του δόγματος των άλλων. Είναι σαφές ότι το Σύνταγμα επιτρέπει την μεταβολή των θρησκευτικών πιστεύω εφόσον γίνεται στο πλαίσιο της ελεύθερης ανταλλαγής γνώμων και επιχειρημάτων. Η εξωτερίκευση των θρησκευτικών πεποιθήσεων και η χρησιμοποίηση του θρησκευτικού λόγου όχι μόνο για να

διακηρυχθεί η θρησκευτική ταυτότητα του δηλούντος αλλά και για θρησκευτικούς σκοπούς, για να μεταπεισθούν δηλαδή αλλόθρησκοι, αλλόδοξοι ή άθρησκοι, κατοχυρώνεται συνταγματικά εφόσον εμπίπτει στο περιεχόμενο της θρησκευτικής συνείδησης. Αθέμιτη είναι η προσέγγιση, επομένως πρόκειται για προσηλυτισμό, όταν χρησιμοποιούνται διάφορες παροχές ή υποσχέσεις για παροχές υλικές ή ηθικές για την μεταβολή της θρησκευτικής συνείδησης. Αθέμιτη, επίσης, είναι και η κατάχρηση της απειρίας ή εμπιστοσύνης ή η εκμετάλλευση της ανάγκης, πνευματικής αδυναμίας ή κουφότητας του άλλου. Αθέμιτα είναι τα μέσα, τα οποία θα συνιστούσαν εκβίαση ή απάτην με αυτά επιδιώκεται παράνομο περιουσιακό όφελος.

Όπως προκύπτει από τη συνταγματική διάταξη ο προσηλυτισμός απαγορεύεται γενικά. Απαγορεύεται υπέρ οποιασδήποτε άλλης θρησκείας, άρα και υπέρ της επικρατούσας, πράγμα που αποτελεί σημαντική διαφορά της ισχύουσας διάταξης από τις προηγούμενες, καθώς παλαιότερα απαγορευόταν ο προσηλυτισμός μόνο εφόσον διενεργούταν κατά της επικρατούσας θρησκείας.³

3.2 Χρονική εξέλιξη της απαγόρευσης του προσηλυτισμού

Στο πρώτο Σύνταγμα του 1844, ύστερα από πρωτοβουλίες της Εκκλησίας της Ελλάδας, την οποία παρενοχλούσε η συστηματική προπαγάνδα της Ευαγγελικής Εκκλησίας,

---

³ Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου Τόμος 3^{ος}, 1^η έκδοση-Αθήνα 2004, σελίδα 191

περιλαμβάνεται απαγόρευση του προσηλυτισμού. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 1 του Συντάγματος του 1844 αναφέρεται: «Η επικρατούσα θρησκεία εις την Ελλάδα είναι η της ανατολικής ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, πάσα δε άλλη γνωστή θρησκεία είναι ανεκτή και τα της λατρείας αυτής τελούνται ακωλύτως υπό την προστασία των Νόμων, απαγορευόμενου του προσηλυτισμού και πάσης άλλης επεμβάσεως κατά της επικρατούσης θρησκείας.»

Το παρόν Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 13§2 εδ.γ' ότι «ο προσηλυτισμός απαγορεύεται». Η διάταξη αυτή, αν και δεν είναι νέα, αποτελεί καινοτομία του ισχύοντος Συντάγματος στον χώρο των διατάξεων περί θρησκευτικής ελευθερίας και σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας. Ακριβέστερα, η διάταξη αυτή αποτελεί απόσπασμα της ευρύτερης, αλλά και ειδικότερης, διάταξης των προηγούμενων Συνταγμάτων στα οποία απαγορευόταν «ο προσηλυτισμός και κάθε άλλη επέμβαση κατά της επικρατούσας θρησκείας» (άρθρο 1 Σ. 1952). Συνεπώς, η απαγόρευση του προσηλυτισμού αφορά πλέον κάθε γνωστή θρησκεία και δεν περιορίζεται μόνο στον επιχειρούμενο κατά της επικρατούσας, αλλά και δεν περιλαμβάνει κάθε άλλη «επέμβαση» κατά της τελευταίας.

3.3 Ο προσηλυτισμός ως έγκλημα

Οι διατάξεις που αφορούν τον προσηλυτισμό δεν βρίσκονται στον Ποινικό Κώδικα αλλά σε δύο προγενέστερα του νομοθετήματα, στους Α.Ν. 1363/38 και 1627/39, που κατά την νομολογία του Α.Π. διατήρησαν την ισχύ τους και μετά την εισαγωγή του ΠΚ. Το

άρθρο 4 του Α.Ν. 1363/38,όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 2 του Α.Ν. 1627/39,δεν περιέχει στην §2 ορισμό του προσηλυτισμού, αλλά απαριθμεί τους τρόπους και τα μέσα πραγμάτωσης της αντικειμενικής του υπόστασης: «Προσηλυτισμός ιδία είναι η δια πάσης φύσεως παροχών ή δι' υποσχέσεως τοιούτων ή άλλης ηθικής ή υλικής περιθάλψεως, δια μέσων απατηλών ,δια καταχρήσεως της απειρίας ή εμπιστοσύνης ή δι' εκμεταλλεύσεως της ανάγκης, της πνευματικής αδυναμίας ή κουφότητος άμεσος ή έμμεσος προσπάθεια προς διείσδυση εις την θρησκευτικήν συνείδησιν ετεροδόξων επί σκοπώ μεταβολής του περιεχομένου αυτής».

Το πρώτο μορφολογικό γνώρισμα του συγκεκριμένου εγκλήματος είναι ότι πρόκειται για λευκό ποινικό νόμο, αφού στην §1 του άρθρου 4 του Α.Ν. 1363/38 ορίζεται ότι «ο ενεργών προσηλυτισμόν τιμωρείται ...», ενώ στην επόμενη παράγραφο έχουμε τον ορισμό ή την περιγραφή της πράξης.

Το δεύτερο μορφολογικό γνώρισμα είναι ότι πρόκειται για έγκλημα συναντώμενης δράσης με προδιαγεγραμμένο από τον νόμο τον ρόλο των δρώντων προσώπων. Αυτό σημαίνει ότι ερμηνευτικώς είναι αναγκαίο να δεχθούμε ότι η προσπάθεια για διείσδυση είναι νοητή μόνο στα πλαίσια μιας προσωπικής σχέσης και μόνο αν το αντικείμενο της προσβολής δεν ξεπέρασε τα από τον νόμο ορισμένα πλαίσια συμπεριφοράς. Σε διαφορετική περίπτωση, αν λ.χ. ο Α ορθόδοξος χριστιανός υπόσχεται στον Β οπαδό των μαρτύρων του Ιεχωβά ότι θα προσχωρήσει στο θρήσκευμά του, εφόσον του παραχωρήσει ένα αυτοκίνητο, δεν έχουμε οντοποίηση αδικού.

Το τρίτο μορφολογικό γνώρισμα είναι ότι συνιστά περίπτωση αναγωγής απόπειρας σε τελειωμένο έγκλημα

και για τον λόγο αυτό βρίσκουν εφαρμογή οι διατάξεις για την απρόσφορη απόπειρα και στο έγκλημα αυτό.⁴Ενόψει του ότι συστατικός όρος της απρόσφορης απόπειρας είναι η πραγματική πλάνη του δράστη για τα στοιχεία που συνθέτουν δομικά την άδικη πράξη, εάν ο επίδοξος προσηλυτιστής εσφαλμένα θεωρεί ότι τα μέσα που χρησιμοποιεί ή το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται μπορούν να πραγματώσουν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του προσηλυτισμού, ενώ η πραγμάτωση αυτή είναι απολύτως αδύνατη, βρίσκεται δηλαδή σε αντίστροφη μορφή πραγματικής πλάνης, θα κριθεί με τις διατάξεις για την απρόσφορη απόπειρα.

Ο προσηλυτισμός είναι έγκλημα υπαλλακτικώς μικτό και επίσης τυπικό, με την έννοια ότι δεν απαιτείται να επέλθει και ένα αποτέλεσμα εκτός από την ενέργεια του δράστη, στην προκειμένη περίπτωση να καταφέρει το υποκείμενο τελέσεως να διεισδύσει στην θρησκευτική συνείδηση του προσώπου στο οποίο απευθύνθηκε. Το ζητούμενο βέβαια είναι η έννοια της διεισδύσεως, αφού ο όρος αυτός ανάγεται στον ψυχικό κόσμο του προσώπου που προσέγγισε το υποκείμενο της τέλεσης. Αναγκαία, αφού κάθε πράξη στο Ποινικό Δίκαιο συνεπάγεται μια μεταβολή, πρέπει να επισημάνουμε μια μεταβολή στην συνείδηση του προσηλυτιζόμενου προσώπου. Την μεταβολή αυτή μπορούμε να την ορίσουμε ως τροπή της συνειδήσεως του προσηλυτιζόμενου, η οποία υπάρχει όταν το πρόσωπο στο οποίο απευθύνθηκε το υποκείμενο τέλεσης κλονίστηκε, άρχισε να αμφιβάλλει για τις δικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις, τουλάχιστον προβληματίστηκε για την αλήθεια των πεποιθήσεων του δράστη. Ακριβώς αυτό το νόημα έχει ο όρος «διείσδυση»:σημαίνει ότι μετά την γνώση των ιδεών του δράστη και σε μία επίταση της αναφοράς του ενός προς τον έτερο, η συνείδηση του προσηλυτιζόμενου έκρινε θετικά, ως δικό της δεδομένο, ότι

---

⁴Κωσταντινίδη Κ., μορφές εμφανίσεως του εγκλήματος ως αυτοτελή αδικήματα, Θεσσαλονίκη 1982,σελ.123-124

παρέστησε το υποκείμενο της τέλεσης .Στην περίπτωση αυτή μόνο υπάρχει προσπάθεια για διείσδυση και συνακόλουθα τροπή της συνείδησης, ενώ εκτροπή επέρχεται με την μεταβολή του περιεχομένου της μετά την τροπή της. Με την ερμηνεία αυτή, η αρχή εκτέλεσης της διείσδυσης ή προσπάθεια για διείσδυση είναι η πράξη του δράστη που αιτιακά προκαλεί την τροπή της συνείδησης του θύματος. Συνεπώς, αν το πρόσωπο στο οποίο απευθύνθηκε ο δράστης ούτε άκουσε ούτε συζήτησε μαζί του, σημαίνει ότι δεν επήλθε καμία απολύτως τροπή της συνείδησής του και, επομένως, δεν υπάρχει καν αρχή εκτέλεσης της διείσδυσης ή προσπάθεια για διείσδυση ακριβώς γιατί αφενός λείπει το αντικειμενικό οντολογικό στοιχείο της αρχής εκτέλεσης και αφετέρου δεν άρχισε καν να προσβάλλεται το έννομο αγαθό της, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η θρησκευτική συνείδηση στην ειδικότερη έκφασή της όμως ως ελευθερία εμμονής και μεταβολής της θρησκευτικής πίστης, είτε ετερόδοξου είτε αλλόθρησκου(ή άθεου ή άθρησκου).

Αν, τέλος, η συνείδηση του προσώπου στο οποίο απευθύνθηκε ο δράστης ήταν εξ αρχής αρνητική, δηλαδή απέριψε κατηγορηματικά τις ιδέες του δράστη, δεν υποστασιοποιείται καν στίγμα αδικού, αφού δεν απειλήθηκε η ειρήνευση του έννομου αγαθού, ακόμη και αν υπήρξε κάποιος διάλογος.

Με την ερμηνευτική αυτή εκδοχή, οι περισσότερες δημοσιευμένες στον νομικό τύπο αποφάσεις θα έπρεπε να είναι αθωωτικές, αφού ο μηνυτής, το πρόσωπο δηλαδή στο οποίο απευθύνθηκε ο επίδοξος προσηλυτιστής, «περήφανα» δηλώνει τη απέχθειά του για το έωλο της προσηλυτιστικής δραστηριότητας του κατηγορουμένου. Με τα σημερινά δεδομένα αντεγκληματικής πολιτικής και ανάπτυξης του ατομικού δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας το έγκλημα του προσηλυτισμού, όπως είναι θεσπισμένο,

πρέπει να τροποποιηθεί ως εξής: α) να τυποποιηθεί ως ουσιαστικό έγκλημα με αποτέλεσμα τη μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων του θύματος, δηλαδή την εκτροπή της συνείδησης του προσώπου στο οποίο απευθύνθηκε το υποκείμενο τέλεσης, β) να καταστεί απολύτως σαφές, ότι υποκείμενο τέλεσης του εγκλήματος μπορεί να είναι «οποιοσδήποτε»⁵, γ) εφόσον πρόκειται για έγκλημα συναντώμενης δράσης να συνάγεται με απόλυτη βεβαιότητα ότι η πρωτοβουλία και κυριαρχική συμπεριφορά του δράστη οντοποιούν την άδικη πράξη και, τέλος δ) να περιοριστεί το αξιόποιο μόνο σε σχέσεις νομικής εξάρτησης δράστη και θύματος.

Οι ποινικές συνέπειες της διάπραξης προσηλυτισμού είναι πολύ σοβαρές. Ο νόμος προβλέπει σωρευτικά ποινή φυλάκισης, χωρίς καθορισμό ανωτάτου ορίου, και χρηματική ποινή. Επιπλέον, αν ο δράστης είναι Έλληνας, του επιβάλλεται αστυνομική επιτήρηση, κι αν είναι αλλοδαπός απελαύνεται (άρθρο 4 του Α.Ν. 1363/38, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 του Α.Ν. 1627/39, σε συνδυασμό με το άρθρο 466 ΠΚ).

Οι συνέπειες όμως της άσκησης προσηλυτισμού δεν περιορίζονται στις πιο πάνω κυρώσεις, αλλά επεκτείνονται και στον χώρο της ελευθερίας της λατρείας, γιατί η έλλειψη προσηλυτιστικής δραστηριότητας των οπαδών μιας θρησκείας ανήκει, σύμφωνα με την νομολογία του Σ.τ.Ε., στις προϋποθέσεις του ατομικού δικαιώματος για την ακώλυτη άσκησή της, που η Διοίκηση υποχρεωτικά εξετάζει την συνδρομή τους πριν χορηγήσει την άδεια για ίδρυση ναού ή ευκτήριου οίκου. Ως προς το ειδικότερο αντικείμενο αυτής της έρευνας πρέπει να παρατηρηθεί ότι μέχρι το 1975 η Διοίκηση περιοριζόταν στη διαπίστωση της μη άσκησης προσηλυτισμού εις βάρος της

---

⁵ Μέχρι προ 20 ετίας περίπου δεχόταν ο Α.Π. ότι οι διατάξεις των ειδικών νόμων περί προσηλυτισμού αποσκοπούσαν στην προστασία της επικρατούσας θρησκείας. Στην συνέχεια όμως επικράτησε η άποψη ότι το συγκεκριμένο έγκλημα μπορεί να διαπραχθεί σε βάρος οποιασδήποτε θρησκείας.

επικρατούσας θρησκείας, ενώ σήμερα, μετά την μεταβολή στη σχετική διάταξη του Συντάγματος, πρέπει να εξετάζεται αν γενικά οι οπαδοί μιας θρησκείας ή ενός δόγματος ασκούν προσηλυτισμό, αδιάφορο εις βάρος τίνος.

Είναι όμως αυτονόητο ότι η Διοίκηση, μια και οι συνέπειες είναι τόσο βαριές, πρέπει να λαμβάνει υπόψη την γενική συμπεριφορά των μελών της κοινότητας, χωρίς όμως να βασίζεται αποκλειστικά σε μεμονωμένα περιστατικά.⁶ Για την εξασφάλιση δε του ακυρωτικού ελέγχου της κρίσης, η σχετική διοικητική πράξη πρέπει να είναι αιτιολογημένη με ειδική αναφορά των γεγονότων, πάνω στα οποία στηρίζεται.⁷ Παράλληλα, έχει δικαίωμα η Διοίκηση να λαμβάνει και οποιοδήποτε άλλο (προληπτικό) μέτρο θεωρεί σκόπιμο για την παρεμπόδιση του προσηλυτισμού, με την επιφύλαξη, μετά τη νέα διατύπωση της Συνταγματικής επιταγής, ότι τα μέτρα αυτά θα πρέπει να αποβλέπουν στην προστασία των οπαδών οποιασδήποτε γνωστής θρησκείας. Ωστόσο θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για προληπτικό έλεγχο τέλεσης εγκλήματος που κραυγαλέα αντιβαίνει τόσο στο Σύνταγμα όσο και στην Ε.Σ.Δ.Α. Η πιθανολόγηση τέλεσης ενός μελλοντικού εγκλήματος σε κα μία περίπτωση δεν μπορεί να λειτουργήσει ως περιορισμός ατομικού δικαιώματος, εκτός του ότι η πρόβλεψη επικινδυνότητας αορίστως για τα μέλη θρησκευτικής κοινότητας είναι ένα στοιχείο πλαστό.⁸ Πέρα από αυτό όμως η απαγόρευση των οπαδών μιας θρησκείας να ασκούν αξιόποιο προσηλυτισμό είναι μια συνταγματική απαγόρευση που αλλοιώνει το κανονιστικό πεδίο του άρθρου 13 του Συντάγματος, γιατί ενώ οι λοιποί συνταγματικοί περιορισμοί συνέχονται νοηματικά ακριβώς επειδή αποτελούν συστατικά στοιχεία ή εκφάνσεις μόνιμου χαρακτήρα μιας θρησκείας, η πραγμάτωση

---

⁶ Σ.τ.Ε. 1169/61

⁷ Σ.τ.Ε. 2484/80

⁸ Αλεξιάδη Στ., Η επικινδυνότητα του εγκληματία: ένα στοιχείο πλαστό, «ΜΝΗΜΗ Ν. Χωραφά, κ.λ.π.» (ό.π.) τ.Β' σελ.131-144.

μιας αξιόποινης πράξης είναι προσωπική υπόθεση του οπαδού της, είναι πράξη του με την οποία είναι υπόλογος έναντι της Πολιτείας και της οποίας πράξης το είναι δεν ανήκει οντολογικά στην θρησκεία του. Οι υπόλοιποι συνταγματικοί περιορισμοί, αντίθετα, συνιστούν δέκτες αναφοράς στο απρόσωπο πλαίσιο οργάνωσης, δράσης και λατρευτικής τάξης. Και ακριβώς αυτή η ετερότητα αποκαλύπτει την αναίρεση της παρεχόμενης συνταγματικής προστασίας σε ολόκληρη τη θρησκευτική κοινότητα από την πράξη προσώπων που συνέχεται με το τυποποιημένο άδικο της Πολιτείας, δημιουργεί τις προϋποθέσεις αποδυνάμωσης του δικαιώματος, ενώ είναι νομοθετημένη η συνέπειά της για τα υποκείμενα τέλεσης και εάν ακόμα θεωρηθεί ποινικά αξιόγη πράξη και καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος. Συνακόλουθα, η μόνη ερμηνευτική δυνατότητα που μας απομένει είναι να θεωρήσουμε την συνταγματική απαγόρευση του προσηλυτισμού ως τον πρωταρχικό γραπτό κανόνα του κυρωτικού και έτσι να παύσει να θεωρείται συνταγματικός περιορισμός της θρησκευτικής ελευθερίας.

Σειρά από προβλήματα

είχε δημιουργήσει στο παρελθόν η διανομή ή η αποστολή εντύπων θρησκευτικού περιεχομένου. Το αν αυτό συνιστά προσηλυτισμό, εξαρτάται κατά περίπτωση από τις συγκεκριμένες συνθήκες τέλεσης της πράξης. Για τον περιορισμό όμως του κινδύνου άσκησης προσηλυτισμού με τον τρόπο αυτό, ο νομοθέτης είχε ορίσει το άρθρο 8 του Α.Ν. 1363/38, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 του Α.Ν. 1672/39, ότι η κυκλοφορία τέτοιων εντύπων επιτρέπεται με τον όρο ότι θα έχουν στο εξώφυλλό τους με εμφανή στοιχεία την ένδειξη της θρησκείας ή του δόγματος, των οποίων περιέχουν την διδασκαλία. Αλλά οι διατάξεις αυτές δεν ισχύουν σήμερα, γιατί καταργήθηκαν με το άρθρο 100 αριθμ. 5 του Ν.Δ. 346 69 και το άρθρο 2 του Ν.10/75 δεν τις επανέφερε σε ισχύ.

Η γενικότερη διατύπωση του άρθρου 13 §2 εδ.γ' του Συντάγματος προκάλεσε αρκετές διαφωνίες γύρω από το περιεχόμενο της διάταξης. Αμφισβητήθηκε το αν ο όρος «προσηλυτισμός» έχει το ίδιο περιεχόμενο στο Σύνταγμα και στην ποινική νομοθεσία και με αυτή τη βάση υποστηρίχθηκε ότι στο Σύνταγμα έχει ευρύτερη έννοια και αποκλείει γενικά την προσέλευση οπαδών, ανεξάρτητα από τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν. Αυτό βέβαια δεν είναι ανεκτό σε μια σύγχρονη πλουραλιστική δημοκρατία. Σύμφωνα με άλλη πάλι άποψη, και το Σύνταγμα, όπως και οι ειδικοί ποινικοί νόμοι, αποκλείει μόνο τον αθέμιτο προσηλυτισμό, αλλά και η συνταγματική απαγόρευση, επειδή βρίσκεται στο άρθρο 13 §2 που αναφέρεται στις «γνωστές θρησκείες», αφορά μόνο αυτές όχι όμως και την επικρατούσα. Ορθότερη βέβαια είναι η άποψη που δέχεται ότι υποκείμενο τέλεσης μπορεί να είναι και οπαδός της επικρατούσας θρησκείας.

Ως προς την έννοια της συνταγματικής απαγόρευσης επικρατεί η γνώμη ότι αφορά μόνο τον αθέμιτο προσηλυτισμό, γιατί οποιαδήποτε διεύρυνση της έννοιας θα ερχόταν σε σύγκρουση με το δικαίωμα της ελεύθερης διακήρυξης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, όπου τα όρια μεταξύ της απλής ομολογίας πίστης και την διδασκαλία και την περαιτέρω διάδοσή της είναι πολύ δυσδιάκριτα. Όσο για την εξαίρεση από την απαγόρευση της επικρατούσας θρησκείας, αυτό δεν συμβιβάζεται με την σαφή τάση του Συντάγματος του 1975 για εξίσωση όλων των γνωστών θρησκειών. Άλλωστε το επιχείρημα αυτό, ότι δηλαδή η διάταξη του 13 §2 του Συντάγματος αφορά μόνο τις άλλες «γνωστές» θρησκείες, δεν βρίσκει έρεισμα στη νομολογία του Σ.τ.Ε. που έχει με έμφαση δεχθεί

ότι η σχετική προστασία και η αντίστοιχη απαγόρευση αφορά και τους οπαδούς της επικρατούσας θρησκείας.⁹

Κεφάλαιο 4^ο : Ο θεσμός της οικογένειας

4.1 Ορισμός της οικογένειας

Η οικογένεια είναι κατά κύριο λόγο έννοια κοινωνιολογική: ο όρος υποδηλώνει την πρωταρχική κοινωνική ομάδα, που ο δεσμός των μελών της συνυφαίνεται με βιολογικό γεγονός, δηλαδή σεξουαλική σχέση ή τεκνοποιία.¹⁰ Όταν το βιολογικό αυτό γεγονός ενσωματώνεται στο δίκαιο, εμφανίζεται η νομική έννοια της οικογένειας: η σεξουαλική σχέση εντάσσεται στον γάμο (ή ενδεχομένως και στην «ελεύθερη ένωση», στο βαθμό που αυτή αναγνωρίζεται από το δίκαιο), ενώ η τεκνοποιία συνδέεται με την νομική θεμελίωση της μητρότητας και της πατρότητας. Οικογένεια, τόσο από κοινωνιολογική, όσο και από νομική άποψη, δημιουργεί και η υιοθεσία, στην οποία το βιολογικό γεγονός (η γέννηση) αντικαθίσταται από μια νομική πράξη, κατά «μίμηση της φύσης».

---

⁹ Τρωϊανός Σπ./Πουλής Γ., Εκκλησιαστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ.120-127

¹⁰ Δηλιγιάννης Ι., Ι, σελ.21 επ.

4.2 Μορφές της οικογένειας

Η κοινωνιολογική έννοια της οικογένειας διαπλέκεται με την διάκριση ανάμεσα σε «ευρεία» ή «πατριαρχική» οικογένεια, που συγκεντρώνει περισσότερα έγγαμα ζεύγη υπό τον κοινό γενάρχη, και την «πυρηνική» ή «συζυγική» οικογένεια, που συγκροτείται από τους συζύγους και τα ανήλικα ή και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα ενήλικα, αλλά άγαμα τέκνα τους.

Στις σύγχρονες κοινωνίες επικρατεί η μορφή «πυρηνικής» οικογένειας, όσο και αν οι λειτουργίες της συνυφαίνονται, σε αρκετές περιπτώσεις, με την ενεργό παρουσία απώτερων συγγενών (π.χ. ρόλος παπούδων και γιαγιάδων στην ανατροφή των τέκνων).

Μορφή οικογένειας, από κοινωνιολογική άποψη, αποτελεί και η «ελεύθερη ένωση», η εξώγαμη, δηλαδή, συμβίωση, με στοιχεία μονιμότητας και κοινωνικής παρουσίας. Μονολότι η «ελεύθερη ένωση» βρίσκεται καταρχήν έξω από τον χώρο του δικαίου, αφού οι σύντροφοι που την απαρτίζουν αρνούνται ή αδυνατούν να δώσουν νομική επένδυση στη σχέση τους, το δίκαιο δεν μπορεί να μείνει αδιάφορο μπροστά σε μία πραγματική κατάσταση, που προσομοιάζει έντονα με την έγγαμη συμβίωση. Για το λόγο αυτό, η τάση που επικρατεί σήμερα είναι η επέκταση ορισμένων ρυθμίσεων, που αφορούν στο γάμο, και στην «ελεύθερη ένωση» με την άμεση ή έμμεση αναγνώρισή της από το δίκαιο.

Όταν ο νόμος αναφέρεται στην οικογένεια δεν προσδιορίζει την μορφή και την έκτασή της. Από την άποψη αυτή, η οικογένεια, ως νομική έννοια, ανήκει στις «αόριστες έννοιες», που

εξειδικεύονται από τον ερμηνευτή με βάση τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις, σε συνδυασμό με το σκοπό της συγκεκριμένης διάταξης.

4.3 Λειτουργίες της οικογένειας

Στη ροή του χρόνου οι λειτουργίες της οικογένειας έχουν υποστεί σοβαρές μεταβολές. Η οικογένεια δεν εκπληρώνει πλέον οικονομικές, πολιτικές και θρησκευτικές λειτουργίες, όπως συνέβαινε άλλοτε. Η βασική λειτουργία της σύγχρονης «πυρηνικής» οικογένειας έγκειται στη διαμόρφωση ενός ιδιωτικού χώρου για την ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων και την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, καθώς και για την κοινωνικοποίηση των παιδιών.

Κεφάλαιο 5^ο :Ο προσηλυτισμός στα πλαίσια της έγγαμης σχέσης

5.1 Ορισμός και συνέπειες της έγγαμης σχέσης

Η σύμβαση του γάμου δημιουργεί την έννομη σχέση του γάμου, την έγγαμη, δηλαδή, σχέση. Η έννομη αυτή σχέση δημιουργεί συνέπειες τόσο προσωπικού, όσο και περιουσιακού χαρακτήρα.

Η προσωπική πλευρά της έγγαμης σχέσης συνυφαίνεται με την υποχρέωση για συμβίωση, με την λήψη αποφάσεων για τη λειτουργία της οικογενειακής κοινότητας, με την υποχρέωση για συνεισφορά στις οικογενειακές ανάγκες. Αντίθετα, η έγγαμη σχέση δεν συνεπάγεται την ύπαρξη κοινού συζυγικού επωνύμου.

Η υποχρέωση για νομική συμβίωση συνιστά νομική υποχρέωση (ΑΚ 1386). Ο καθένας από τους συζύγους υποχρεούται (και αντίστοιχα δικαιούται) σε ορισμένη συμπεριφορά, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία της έγγαμης σχέσης. Η υποχρέωση αυτή είναι αναγκαστικού δικαίου: τυχόν συμφωνίες των συζύγων, με τις οποίες παρακάμπτεται η υποχρέωση για συμβίωση, είναι άκυρες. Το δικαίωμα για έγγαμη συμβίωση παρουσιάζει την ιδιομορφία να έχει ταυτόχρονα και σχετικό και απόλυτο χαρακτήρα. Σχετικό, αφού στρέφεται κατά του άλλου συζύγου, από τον οποίο καταρχήν και προσβάλλεται. Απόλυτο, αφού και τρίτα πρόσωπα, ξένα προς την έγγαμη σχέση, οφείλουν να το σέβονται και, αντίστοιχα, να μην το προσβάλλουν. Στην περίπτωση, μάλιστα, που κάποιος τρίτος προσβάλλει το δικαίωμα για έγγαμη συμβίωση, υπάρχει

παράνομη πράξη και ο τρίτος είναι δυνατό να υποχρεωθεί σε χρηματική ικανοποίηση ή και σε αποζημίωση. Τυπική περίπτωση που έχει απασχολήσει και την νομολογία, είναι η σύναψη ερωτικών σχέσεων τρίτου με έναν από τους συζύγους. Η υποχρέωση για συμβίωση είναι γενική, η οποία αναλύεται σε πολλές ειδικότερες υποχρεώσεις όπως η υποχρέωση για συνοίκηση, για συμμετοχή σε κοινή ζωή, για επικοινωνία, πίστη, συμπαράσταση και, γενικότερα, για συμπεριφορά ανάλογη προς τις απαιτήσεις της βιωτικής κοινότητας του γάμου.

Η υποχρέωση για συμβίωση συμπληρώνεται με την λήψη αποφάσεων, που ρυθμίζουν τον συζυγικό βίο. Και τούτο, γιατί η συμβίωση είναι δυναμική σχέση, που για να λειτουργήσει απαιτεί αποφάσεις. Οι αποφάσεις αυτές, που αφορούν κάθε θέμα του συζυγικού βίου, λαμβάνονται από κοινού από τους συζύγους. Ο κάθε, λοιπόν, σύζυγος έχει δικαίωμα να αποφασίζει, μαζί με τον άλλο για τα ζητήματα που ανακύπτουν κατά την διάρκεια της έγγαμης σχέσης. Τυχόν μονομερής απόφαση για τα ζητήματα αυτά, είναι χωρίς νομικές συνέπειες για τον άλλο σύζυγο.¹¹ Το δικαίωμα αυτό είναι λειτουργικό, καθώς δεν αποσκοπεί στην ικανοποίηση ατομικού συμφέροντος, αλλά στην ομαλή λειτουργία της έγγαμης σχέσης. Επιπλέον, αφορά μόνο υποθέσεις του κοινού συζυγικού βίου. Δεν εκτείνεται, επομένως, και σε θέματα που σχετίζονται με την προσωπική ζωή κάθε συζύγου.

Η κοινότητα βίου που δημιουργεί ο γάμος χρειάζεται οικονομικούς πόρους για να λειτουργήσει. Οι πόροι αυτοί προσφέρονται, καταρχήν τουλάχιστον, από τους συζύγους στα πλαίσια της υποχρέωσής τους για κοινή συμβολή στις οικογενειακές ανάγκες (ΑΚ 1389-1390). Η υποχρέωση αυτή αποτελεί το αναγκαίο σύστοιχο της υποχρέωσης για έγγαμη

---

¹¹ ΠολΠρωτΤριπ 132/1989, ΕλλΔνη 31/1990, σελ.1088

συμβίωση. Από την άποψη αυτή, η υποχρέωση συμβολής στις οικογενειακές ανάγκες, έστω και αν ενσωματώνει υποχρεώσεις διατροφής, έχει, κυρίως, προσωπικό και όχι περιουσιακό χαρακτήρα

Η έννομη σχέση του γάμου δεν επηρεάζει μόνο την προσωπική πλευρά των συζύγων. Συνεπάγεται και ορισμένες περιουσιακές συνέπειες, οι οποίες μπορεί να είναι μικρότερες ή μεγαλύτερες, ανάλογα με το αν οι σύζυγοι παραμείνουν στο σύστημα περιουσιακών σχέσεων που προβλέπεται από τον νόμο (περιουσιακή αυτοτέλεια), ή να επιλέξουν με συμφωνία τους σύστημα κοινοκτημοσύνης.

Σύμφωνα με το «νόμιμο σύστημα» περιουσιακών σχέσεων των συζύγων- το σύστημα, δηλαδή, που ισχύει από το νόμο, εφόσον δεν υπάρχει συμβατική επιλογή κοινοκτημοσύνης- , ο γάμος δεν επηρεάζει την περιουσιακή κατάσταση των συζύγων (ΑΚ 1397) . Αυτό σημαίνει ότι ο καθένας από τους δύο συζύγους διατηρεί όλα τα περιουσιακά του στοιχεία, που είχε πριν από τον γάμο, ενώ, και ό,τι θα αποκτήσει κατά την διάρκειά του, θα του ανήκει. Δεν υπάρχει, επομένως, στο σύστημα περιουσιακής αυτοτέλειας κοινή περιουσία, που να σχηματίζεται υποχρεωτικά, όπως συμβαίνει στην κοινοκτημοσύνη. Τίποτε, φυσικά, δεν εμποδίζει τους συζύγους να αποκτήσουν από κοινού, εφόσον το επιθυμούν, κάποιο περιουσιακό στοιχείο.

Από την άλλη πλευρά, η κοινοκτημοσύνη συνίσταται σε εγκαθίδρυση κοινωνίας κατά ίσα μέρη σε περιουσιακά στοιχεία των συζύγων, χωρίς δικαίωμα για διάθεση του ιδανικού μεριδίου κάθε συζύγου (ΑΚ 1403§1) . Κύριο, δηλαδή, χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινοκτημοσύνης είναι η συμβατική υποχρέωση των δύο συζύγων για το σχηματισμό κοινής περιουσίας, στην οποία οι δύο σύζυγοι είναι συνδικαιούχοι κατά το ½ εξ

αδιαιρέτου. Αυτό, όμως, το ιδανικό μερίδιο δεν μεταβιβάζεται σε τρίτους, αφού η συμμετοχή στην κοινοκτημοσύνη συνυφαίνεται με την συζυγική ιδιότητα.

5.2 Προσηλυτισμός μεταξύ συζύγων

Έχει νομολογηθεί ότι είναι δυνατή η τέλεση προσηλυτισμού μεταξύ συζύγων και ότι σε αυτή την περίπτωση μπορεί να αποτελέσει λόγο διαζυγίου με βάση τον ισχυρό κλονισμό των σχέσεων.¹²

---

¹² Πρ. Βέροιας 174/72, ΝοΒ 20 (1972) 1203 επ., που στηρίζεται στο παλαιό άρθρο 1442 ΑΚ

Κεφάλαιο 6^ο : Ο προσηλυτισμός στα πλαίσια της γονικής σχέσης

6.1 Έννοια και φορείς της γονικής μέριμνας

Η προστασία των προσωπικών και περιουσιακών συμφερόντων των ανηλίκων τέκνων εξασφαλίζεται, καταρχήν, στο πλαίσιο της γονικής μέριμνας, η οποία αποτελεί δικαίωμα, αλλά και καθήκον των γονέων (λειτουργικό δικαίωμα).

Ο νόμος διακρίνει ανάμεσα σε φορέα και δικαιούχο της άσκησης του. Κατά κανόνα, οι ιδιότητες αυτές συμπίπτουν στο πρόσωπο και των δύο γονέων (1510 §1 εδ. α' του ΑΚ). Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, η άσκηση της γονικής μέριμνας αποχωρίζεται από τον φορέα άσκησης του δικαιώματος. Αυτό συμβαίνει όταν υπάρχει αδυναμία άσκησης της γονικής μέριμνας από τον ένα γονέα (ή και από τους δύο), όταν η άσκηση αφαιρείται από τον ένα γονέα (ή και από τους δύο), όταν η άσκηση ανατίθεται στον ένα γονέα (ή σε τρίτο), μετά το διαζύγιο ή τη διακοπή της συμβίωσης, καθώς όταν πρόκειται για τέκνο γεννημένο χωρίς γάμο, η γονική μέριμνα του οποίου ασκείται, καταρχήν, μόνο από την μητέρα του, έστω και αν έχει αναγνωριστεί η πατρότητα.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, ο γονέας που απλώς έχει την γονική μέριμνα, χωρίς όμως και να την ασκεί, δεν αποξενώνεται από το παιδί. Δικαιούται να επικοινωνεί μαζί του, καθώς επίσης και να ενημερώνεται για κάθε ζήτημα που αφορά το πρόσωπο ή την περιουσία

του τέκνου. Μπορεί ακόμη, να αναλάβει αυτός (ή και αυτός) την άσκηση γονικής μέριμνας, είτε αυτοδικαίως, είτε με νέα δικαστική απόφαση.

6.2 Προσηλυτισμός στα πλαίσια της γονικής σχέσης

Ένα από τα μερικότερα δικαιώματα που απαρτίζουν το δικαίωμα της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι αυτό της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Μία από τις μορφές, με τις οποίες εμφανίζεται αυτό το δικαίωμα στην πράξη, είναι το δικαίωμα των γονέων να ανατρέφουν τα παιδιά τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Το δικαίωμα αυτό ανήκει σε αυτόν που έχει την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου. Αυτό συνάγεται από το άρθρο 1518 §1 ΑΚ, όπου γίνεται μεν ρητή μνεία της θρησκευτικής εκπαίδευσης, αλλά όπως γίνεται γενικώς δεκτό, η απαρίθμηση στο κείμενο του νόμου είναι καθαρά ενδεικτική (δοθέντος ότι ο ο νομοθέτης χρησιμοποίησε τη χαρακτηριστική σε τέτοιες περιπτώσεις λέξη «ιδίως») και στα επιμέρους θέματα που καλύπτει η επιμέλεια περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, και η εξασφάλιση μόρφωσης και εκπαίδευσης, η ηθική διαπαιδαγώγηση και γενικότερα ό,τι έχει σχέση με την ανάπτυξη του σώματος και της ψυχικής και ηθικής προσωπικότητας του ανηλίκου.

Στο πλαίσιο των ενεργειών για την ανάπτυξη της ηθικής προσωπικότητας του παιδιού οι φορείς της λειτουργίας της επιμέλειας έχουν την αρμοδιότητα να επιχειρήσουν κάθε πράξη που κατά το εσωτερικό δίκαιο μιας θρησκευτικής κοινότητας είναι αναγκαία για την εισδοχή του ανηλίκου στην κοινότητα αυτή. Υποστηρίζεται ότι θα ήταν θεωρητικά ορθότερο, όσο το παιδί είναι ανήλικο, να αφήνεται σε μία κατάσταση θρησκευτικής

(και ιδεολογικής γενικότερα) ουδετερότητας για να αποφασίσει τους προσανατολισμούς του ανεπηρέαστο όταν ωριμάσει και ενηλικιωθεί.¹³ Τα πλεονεκτήματα αυτής της άποψης είναι όμως μόνο θεωρητικά. Στην πράξη, εκτός από το εξωπραγματικό της (που επισημαίνουν και οι υποστηρικτές της), γίνεται με την υπεραπλούστευση που επιχειρεί μονόπλευρα, γιατί το παιδί θα δεχθεί αναπόφευκτα, έστω και σε λανθάνουσα μορφή, τις θρησκευτικές επιδράσεις του περιβάλλοντός του. Άλλωστε, το γεγονός ότι η φοίτηση στο σχολείο είναι υποχρεωτική εξουδετερώνει πρακτικώς, ενόψει της επιταγής του άρθρου 16§2 του Συντάγματος (για την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως) σε συνδυασμό με την εκπαιδευτική νομοθεσία, την τυχόν αντίθετη τοποθέτηση του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Η επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου αποτελεί μαζί με την διοίκηση της περιουσίας του και την εκπροσώπησή του τις τρεις βασικές λειτουργίες της γονικής μέριμνας που ασκούν οι γονείς από κοινού (άρθρο 1510 §1 ΑΚ). Αν δεν συμφωνήσουν ως προς την θρησκευτική εκπαίδευση του παιδιού τους, τότε αποφασίζει το δικαστήριο (άρθρο 1512 ΑΚ). Στις περιπτώσεις αυτές επιβάλλει ο νόμος να λαμβάνει υπόψη το δικαστήριο το συμφέρον του παιδιού (άρθρο 1511 ΑΚ). Εδώ όμως ανακύπτει το ζήτημα με ποια κριτήρια θα διαπιστώσει το δικαστήριο τί επιβάλλει το συμφέρον του παιδιού σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ειδικότερα δε, αν πρόκειται –περίπτωση που συχνά εμφανίζεται- για παιδί γονέων διαφορετικού δόγματος ή ακόμη και θρησκεύματος, πώς θα επιλέξει το δόγμα ή το θρήσκευμα του ενός από τους δύο γονείς.

---

¹³Κουμάντου Γ., Οικογενειακό Δίκαιο, τ.Β', Αθήνα 1989, σελ. 206

Είναι αυτονόητο, πως η επιλογή αυτή δεν μπορεί να στηριχθεί σε συγκρίσεις της δογματικής διδασκαλίας των θρησκείων που πρεσβεύουν οι γονείς, για να βρει το δικαστήριο ποια είναι η ορθότερη, αλλά στην εκτίμηση του ποιο από τα δύο δόγματα ή θρησκευόμενα παρουσιάζει τα περισσότερα πλεονεκτήματα για το παιδί. Χωρίς να είναι δυνατό να αποκλειστούν και άλλες κατά περίπτωση ειδικές συνθήκες, βασική σημασία έχουν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο προορίζεται να ζήσει το παιδί. Το δε κοινωνικό περιβάλλον πρέπει να νοηθεί εδώ με την πολύ στενή του έννοια, δηλαδή ως οικογενειακό περιβάλλον, γιατί αν νοηθεί υπό την ευρεία του έννοια, τότε θα όφειλε το δικαστήριο να επιλέξει για το συμφέρον του παιδιού την επικρατούσα θρησκεία, αν όχι λόγω της αμφισβητούμενης από το Σύνταγμα του 1975 προνομιακής της θέσης, πάντως όμως εξαιτίας της αριθμητικής της υπεροχής.

Όλα αυτά ισχύουν όσο διαρκεί ο γάμος. Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις, στις οποίες η γονική μέριμνα ασκείται από τον ένα μόνο γονέα είτε λόγω θανάτου, κήρυξης σε αφάνεια και έκπτωσης του άλλου, είτε γιατί αυτός αδυνατεί να τη ασκήσει για πραγματικούς λόγους, ή επειδή είναι ανίκανος ή περιορισμένα ικανός για δικαιοπραξία (άρθρα 1510§§2,3 και 1537-1538 ΑΚ). Σε περίπτωση που ο γάμος έχει ακυρωθεί ή λυθεί με διαζύγιο ή υπάρχει διακοπή της συμβίωσης των γονέων, το δικαίωμα της θρησκευτικής εκπαίδευσης ανήκει σε αυτόν (γονέα ή τρίτο), στον οποίο έχει ανατεθεί η άσκηση της γονικής μέριμνας (άρθρα 1513-1514 ΑΚ και άρθρο 1515 για παιδιά που οι γονείς τους δεν έχουν συνάψει γάμο).

Τα παραπάνω ισχύουν στις περιπτώσεις, στις οποίες υπάρχει γονική μέριμνα. Είναι όμως δυνατό να έχει

αυτή πάψει και ως προς τους δύο γονείς, ενόσω διαρκεί ακόμα η ανηλικότητα του παιδιού, ή να βρίσκονται και οι δύο σε αδυναμία να την ασκήσουν. Είναι ακόμα δυνατό να αποφασίσει το δικαστήριο να αφαιρέσει την επιμέλεια του προσώπου του παιδιού από τους γονείς και να την αναθέσει σε τρίτο. Στις περιπτώσεις αυτές έχουμε επιτροπεία, της οποίας οι λεπτομέρειες άσκησης ρυθμίζονται στα άρθρα 1589 επ. Του ΑΚ. Σε πολύ ειδικές περιπτώσεις μπορεί η ανάθεση της επιμέλειας να γίνει απευθείας από τον νόμο, όπως π.χ. με το άρθρο 17§6 του Ν. 2298/95 που αναθέτει την επιμέλεια του προσώπου παιδιών, τα οποία έχουν εισαχθεί σε Ίδρυμα Αγωγής, στο οικείο ίδρυμα. Όπως και αν έχει το πράγμα, αυτός που ασκεί την επιμέλεια έχει –καταρχήν τουλάχιστον- τα δικαιώματα και τα καθήκοντα που προβλέπει το άρθρο 1518 ΑΚ.

Οι γονείς (ή όποιος έχει την επιμέλεια του ανηλίκου) έχουν, όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα να επιχειρήσουν τις αναγκαίες πράξεις για την τυπική είσοδο του παιδιού σε ορισμένη θρησκευτική κοινότητα και να του μεταδώσουν οποιεσδήποτε θρησκευτικές πεποιθήσεις, ακόμη και αγνωστικιστικές ή αθεϊστικές, αν αυτές πρεσβεύουν οι ίδιοι. Αντιρρήσεις ως προς το σημείο αυτό με βάση το άρθρο 16§2 του Συντάγματος, που ανάμεσα στους άλλους σκοπούς της παιδείας αναφέρει και την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των παιδιών, σεν μπορούν να ευσταθήσουν γιατί η επιταγή αυτή απευθύνεται στα όργανα που είναι υπεύθυνα για την εκπαιδευτική πολιτική του κράτους και όχι στα μεμονωμένα άτομα.¹⁴ Πρόβλημα βεβαίως θα ανακύψει, αν οι πεποιθήσεις αυτές δεν βρίσκονται σε αρμονία με το Σύνταγμα, ενόψει του ότι μόνο η διαμόρφωση της θρησκευτικής συνείδησης δεν είναι δυνατό εκ των πραγμάτων να υποβληθεί σε περιορισμούς. Αν λοιπόν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των γονέων συγκρούονται με το Σύνταγμα, ανακύπτει το θέμα κατά πόσο αυτό συνιστά

---

¹⁴Τρωϊανός Σπ./Πουλής Γ., Εκκλησιαστικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας. Σε αυτό το πρόβλημα δεν μπορεί να δοθεί μια γενική λύση, αλλά θα αντιμετωπιστεί κατά περίπτωση από τα δικαστήρια. Αν κριθεί ότι υπάρχει περίπτωση καταχρηστικής άσκησης, όπως επίσης κι αν το περιεχόμενο της διδασκαλίας είναι μεν σύμφωνο με το Σύνταγμα, αλλά η ακολουθούμενη μέθοδος θρησκευτικής εκπαίδευσης είτε αποτελεί παράβαση του νόμου με την έννοια του άρθρου 13 §4 , είτε συνιστά κατάχρηση του δικαιώματος, το δικαίωμα ατονεί και το δικαστήριο θα διατάξει κάθε πρόσφορο μέτρο, φθάνοντας μέχρι και στην αφαίρεση της γονικής μέριμνας από τον ένα ή και τους δύο γονείς (άρθρο 1532 ΑΚ). Επέμβαση του δικαστηρίου μπορεί να δικαιολογηθεί και σε άλλες περιπτώσεις για την προστασία της ακόμη αδιαμόρφωτης θρησκευτικής συνείδησης του ανήλικου. Πάντως σύμφωνα με το άρθρο 1511 §3 ΑΚ, όταν η πνευματική ωριμότητα του ανηλίκου επιτρέπει την δημιουργία θρησκευτικής συνειδήσεως, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η γνώμη του πριν από την λήψη της σχετικής απόφασης.

Σχετικά με τον προσηλυτισμό στην γονική σχέση, λοιπόν, ο Α.Π. έχει δεχθεί ότι, παρά το δικαίωμα των γονέων για θρησκευτική εκπαίδευση των παιδιών, μπορεί ο γονέας να διαπράξει προσηλυτισμό εις βάρος του ανήλικου παιδιού του.¹⁵ Επάνω σε αυτό ,όμως, σωστά παρατηρείται ότι για την αξιολόγηση της πράξης του ενός ή και τω δύο γονέων πρέπει να χρησιμοποιηθούν όχι τα κοινά κριτήρια, αλλά το κατά πόσο η συγκεκριμένη συμπεριφορά αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος, αλλιώς η δίωξή του θα συνιστά παραβίαση του δικαιώματος της θρησκευτικής εκπαίδευσης.

---

¹⁵ Α.Π. 1326/48, Θέμις 60 (1949) 155, Α.Π. 612/74, ΝοΒ 23(1975) 168 επ.

Κεφάλαιο 7^ο : Επίλογος

7.1 Συμπεράσματα

1. Προσηλυτισμός στα πλαίσια της έγγαμης σχέσης μπορεί να υπάρξει και μπορεί να αποτελέσει λόγο διαζυγίου με βάση των ισχυρό κλονισμό των σχέσεων.
2. Οι γονείς ή οποιοσδήποτε τρίτος ασκεί την γονική μέριμνα ανηλίκου έχει δικαίωμα ανατροφής του ανηλίκου με βάση τις δικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις. Επιπλέον, έχει την αρμοδιότητα να επιχειρήσει οποιαδήποτε πράξη είναι αναγκαία, σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο της θρησκευτικής κοινότητας στην οποία ανήκει, για την εισδοχή του ανήλικου σε αυτή.
3. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, έχει παρατηρηθεί στην νομολογία προσηλυτισμός από τον γονέα εις βάρος του ανήλικου παιδιού του. Σε αυτή την περίπτωση, δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται τα κοινά κριτήρια, αλλά το κατά πόσο αυτή η συμπεριφορά αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος, αλλιώς η δίωξη του συνιστά παραβίαση του δικαιώματος της θρησκευτικής εκπαίδευσης.

7.2 Περίληψη

Προσηλυτισμός στις οικογενειακές σχέσεις

Ένα από τα βασικότερα δικαιώματα του ανθρώπου είναι αυτό της θρησκευτικής ελευθερίας, του οποίου βασικός περιορισμός είναι ο προσηλυτισμός, δηλαδή η με αθέμιτα μέσα προσπάθεια διείσδυσης στην θρησκευτική συνείδηση του άλλου, που απαγορεύεται από το άρθρο 13 §2 εδ.3 του Συντάγματος εις βάρος οποιασδήποτε θρησκείας. Στα πλαίσια της οικογένειας, δηλαδή της πρωταρχικής κοινωνικής ομάδας, που ο δεσμός των μελών της συνυφαίνεται με βιολογικό γεγονός (σεξουαλική σχέση ή τεκνοποιία), μπορεί να ασκηθεί προσηλυτισμός τόσο εις βάρος του ενός από τους δύο συζύγους, όσο και εις βάρος του ανήλικου τέκνου.

Conversion in family

One of the main human rights is religious freedom. Conversion, the attempt to creep in other people's religious conscience using illegitimate ways, which is forbidden by the article 13 §2 of the constitution, is one of the basic confinements of this right. In family, the basic social group, where the bond between the members is based on a biological fact (sexual relationship or having children), conversion can be practised not only between the married couple, but also by one of the parents on the underage child.

7.3 Βασικά λήμματα

- Θρησκευτική ελευθερία
  - Ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης
  - Ελευθερία άσκησης της λατρείας
  - Προσηλυτισμός
  - Οικογένεια
  - Έγγαμη σχέση
  - Γονική μέριμνα
  - Θρησκευτική εκπαίδευση
-
- Religious freedom
  - Freedom of religious conscience
  - Freedom of worship
  - Conversion
  - Family
  - Marriage
  - Parental care
  - Religious education

Κεφάλαιο 8^ο: Βιβλιογραφία

1. Αλεξιάδη Στ., Η επικινδυνότητα του εγκληματία: ένα στοιχείο πλαστό, «ΜΝΗΜΗ Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκας» τ.Β', σελ.131-144
2. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου Τόμος ΙΙΙ, Ι' έκδοση, Αθήνα 2004, σελ. 191
3. Κονιδάρης Ι., Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 53-64
4. Κουμάντου Γ., Οικογενειακό Δίκαιο, τ.Β', Αθήνα 1989, σελ. 206
5. Κωνσταντινίδη Κ., Μορφές εμφανίσεως του εγκλήματος ως αυτοτελή αδικήματα, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 123-124
6. Παπαστάθης Χαράλ., Εκκλησιαστικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2003
7. Παπαχρίστου Θ., Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2005
8. Τρωϊανού Σπ., Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου, β' έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1984, σελ. 98-101
9. Τρωϊανού Σπ./Πουλή Γ., Εκκλησιαστικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 88-92 και 120-127
10. Τα περιοδικά: «Ελληνική Δικαιοσύνη», «Νομικό Βήμα», «Ποινικά Χρονικά»

Κεφάλαιο 9^ο: Νομολογία

1. 334/1974 Μον. Πρωτ. Πειραιά, ΝοΒ 1974, σελ. 697
Παλαιοημερολογίτισσα μητέρα-χιλιαστής πατέρα
2. 396/1974 Εφ. Αθ. (Συμβούλιο), Ποιν. Χρον. 1974, σελ. 675 Ο
προσηλυτιστής εν διαστάσει σύζυγος
3. 612/1974 ΑΠ (Τμ. Γ'), ΝοΒ 1975, σελ. 168, Προσηλυτισμός τέκνου
από χιλιάστρια μητέρα
4. 728/1983 ΑΠ, ΠοινΧρον, σελ. 937, Υπόθεση προσηλυτίζουσας
μητέρας
5. 958/1987 Συμβούλιο Πλημ. Αθηνών, ΝοΒ 1987, σελ. 934, Η
προσηλυτίζουσα Πεντηκοστιανή μητέρα
6. 480/1992 ΑΠ (Τμημ. Ε'), Ελληνική Δικαιοσύνη 33 (1992), σελ. 1574,
η προσηλυτίζουσα Πεντηκοστιανή μητέρα
7. 512/1992 Πλημ. Τριπόλεως, Ποιν.Χρον. 1993, σελ. 317, οι
προσηλυτιστές χιλιαστές της Τριπόλεως
8. Γνωμ. Εισ. ΑΠ 10/27.4.1963, ΝοΒ 12, σελ. 363, Θρησκευτική
ανατροφή τέκνου. Κατάχρηση δικαιώματος επιμέλειας. Παρέμβαση
δικαστή.
9. Γνωμ. Αντεισαγγελέως του ΑΠ 20/1969 Εφ., Ελλ.Νομ. 1969, σελ.
787, Προσηλυτισμός ανηλίκου τέκνου. Χρόνος κτήσης θρησκευτικής
συνείδησης. Κατάχρηση πατρικής εξουσίας.